

Dagnė Beržaitė

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Rusų filologijos katedra

Universiteto 5, 01513 Vilnius, Lietuva

E-mail: dagne.berzaite@flf.vu.lt

**APIE KAI KURIUOS DAR VIENO DIALOGO
SU DOSTOJEVSKIO YPATUMUS**

Straipsnyje kalbame apie literatūros problemas intertekstualumo aspektu. Įvadinė teze laikomas M. Bachtino teiginys apie tai, kad kiekvienas F. Dostojevskio žodis (tekstas) suponuoja kitą. Tokiu Dostojevskio “žodžiu” pasirenkama 1870 m. parašyta apysaka “Amžinasis vyras”, “naujuoju žodžiu” – JAV ir Kanadoje populiarus rašytojo Džono Irvingo romanas “Pasaulis pagal Garpą”. “Šaltinių poetikos” aspektu tokį senojo teksto siužetinių ir ideologinių struktūrų modeliavimą ir transformavimą naujajame būnų pavadinti leitmotyviniais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: intertekstas, intekstas, pre-tekstas, postmodernus, leitmotyvas, principas, dialogas.

Slavistikos Vakarų literatūros moksle, tyrinėjantčiame įvairaus pobūdžio tekstų sąveikos rūšis, pastebimas jau ne vieną dešimtmetį besitęsiantis dėmesys Fiodoro Dostojevskio kūrybai. Įvairūs svetimo žodžio analizės aspektai tampa savotiškai patogia forma siekiant atrasti dar neužimtą nišą Dostojevskio kūrybos tyrinėjimuose, kai atrodo, jog viskas, ką buvo galima pasakyti apie šio rusų rašytojo kūrybą, jau buvo pasakyta dar XX a. pirmoje pusėje. R. L. Jackson, garsus amerikiečių slavistas ir Dostojevskio kūrybos tyrėjas, pačius įvairiausius intertekstualius ir intertekstualius Dostojevskio tyrinėjimo aspektus pasiūlė pavadinti “dialogu su Dostojevskiu”¹, kuris, jo nuomone, sudaro galimybes toliau plėtoti diskusijas, vienaip ar kitaip susijusias su šio rusų rašytojo kūryba.

Viename svarbiausių M. Bachtino darbų, knygoje apie Dostojevskio kūrybos poetiką, randame teiginį apie tai, kad «произведения Достоевского – это слово о слове, обращенное к слову»². Žodis, kaip teigiama Bachtino knygoje, ne tik atsako į anksčiau išsakytajį, bet ir suponuoja *naują, kitą*. Tai ir laikyčiau pradine straipsnio teze.

XX a. amerikiečių literatūroje apstu sąšauku su Dostojevskio kūryba³. A. Jarmolinskis rašė, kad sunku įsivaizduoti anglakalbę literatūrą be Dostojevskio įtakos⁴; V. Folkneris, pavyzdžiui, vadino Dostojevskį vienu iš pagrindinių savo mokytojų⁵. Šiame straipsnyje, remdamasi šiandien pasaulyje gerai žinomo ir skaitomo (!) Amerikos ir Kanados rašytojo, National Book Award premijos laureato Džono Irvingo kūryba, konkre-

¹ JACKSON, R. L. *Dialogues with Dostoevsky. The Overwhelming Questions*. Stanford, 1993.

² БАХТИН, М. *Проблемы поэтики Достоевского*. Киев, 1994, c. 456.

³ Rusų literatūroje šis klausimas plačiausiai aptariamas A. Nikoljukino (A. Николукин) darbuose.

⁴ YARMOLINSKI, A. *Dostoevsky: his Life and Art*. New York, 1957, p. 89.

⁵ ФОЛКНЕР, У. *Статьи, речи, интервью, письма*. Москва, 1985, c. 226, 239, 289, 395, 325, 364.

čiai jo romanu *Pasaulis pagal Garpą* (*World according to Garp*, 1978)⁶, taip pat pabandysiu patvirtinti teiginį apie tai, kad XX a. literatūrai Dostojevskis yra pasiūlęs vos ne daugiausia konceptualių citatų⁷.

Dėmesys šio amerikiečių autoriaus kūrybai yra dėsningas pasirinktos problemos kontekste. Irvingas savo atsiminimuose, kalbėdamas apie mėgiamą literatūrą (beje, jis ilgą laiką dėstė vadinamąjį kūrybinį rašymą [Creative writing]), pabrėžia, kad su Dostojevskio kūryba susipažino gana anksti, dar mokydamasis koledže. Užmezgti šią pažintį padėjo tėvas, dėstęs koledže rusų istoriją ir literatūrą. Pažintis prasidėjo nuo *Lošėjo ir Brolių Karamazovų*⁸; tačiau konkrečiai meninėje kūryboje apie tai vienintelį kartą buvo prabilta tik *Pasaulyje pagal Garpą*.

Irvingas vieno savo romano skyriaus pavadinimą pasiskolina iš vidutiniam skaitytojui mažai žinomos Dostojevskio apysakos *Amžinasis vyras* (*Вечный муж*, 1870). Amerikiečių rašytojas tuo neapsiriboja, jam taip pat negana pasinaudoti Dostojevskio sukurtu ir, atrodo, iki smulkiausių detalių aptartu herojaus tipažu. Dostojevskio tekstas *Pasaulyje pagal Garpą* tampa ne tik eiline citata (turima galvoje, kad terminas *citata* gali būti vartojamas kalbant ne tik apie tiesioginį citavimą⁹); Dostojevskio apysaka Irvingo romane – tai prie-tekstas, modeliuojantis viso romano siužetinę ir ideologinę struktūrą.

Irvingo romanas, kaip ir didžioji dauguma XX a. parašytų literatūros tekstų, prisotintas įvairiomis literatūrinėmis aliuzijomis, citatomis, pa-

rafrazėmis. Kartu tai savarankiška ir, ko ne taip dažnai XX a. pabaigos skaitytojas tikisi iš grožinės literatūros kūrinių, įdomi istorija apie menininką, savo gyvenimą formuojantį iš vizijų, nuojautų ir baimių. Pirmasis, diskursyvinis, romano teksto sluoksnius, kuriam būdingas postmodernus chaotiškumas ir komizmas, neleidžia įtarti jį turint giliųjų ryšių su niūraus ir skausmingo, filosofuojančio, gąsdinančio rusų rašytojo, kaip dažnai Vakaruose vertinamas Dostojevskis, kūryba.

Keletas žodžių apie tai, kada ir kaip Dostojevskio tekstas pradeda funkcionuoti Irvingo romane. Viename romano epizodų pasakojama apie poniją Ralf, vyro paliktą moterį, sviedžiančią į Garpą Dostojevskio knygą *Amžinasis vyras*. Veiksmas palydimas žodžiais apie nenorą suprasti tą “nesveiką”, “supainiotą” ir “keistą” istoriją. Herojė intuityviai savo gyvenimišką situaciją sutapatina su papasakota apysakoje, apie tai sako ir jos audringa reakcija. Šiuo atveju romano herojei svarbus tik savosios istorijos atpažinimas kitoje; kas tos kitos istorijos autorius – ponios Ralf nedomina.

Pagrindinis romano veikėjas Garpas, gerai žinomas rašytojas (kaip ir dauguma Irvingo romanų personažų¹⁰), puikiai žino, kokio rašytojo knygą svaido ponija Ralf. Todėl jam pagal siužetą svarbu svetimame tekste ne tiek atpažinti savąją gyvenimo istoriją, bet pirmiausia apginti mėgstamo autoriaus kūrinių, atitinkantį visiems esteti- niams literatūros teksto reikalavimams. Dostojevskio apysaka Garpui tarsi tampa viso jo gyvenimo teksto leitmotyvu. Ir ne tik todėl, kad

⁶ Pastaraisiais metais su Irvingo kūryba turi galimybę susipažinti ir Lietuvos skaitytojai: net 5 jo romanai išversti į lietuvių kalbą.

⁷ МОКРОБОРОДОВА, Л. Пути интертекстуальности: цитата как гипотекст в современной российской прозе. In *Zbornik povzetkov*, 2, (Mednarodni slavistični kongres), 2003, c. 71.

⁸ IRVING, J. *Trying to save Piggy Sneed*. New York, 1996, p. 43.

⁹ АВРАМЕЦ, И. *Поэтика новеллы Достоевского*. Tartu, 2001, c. 12.

¹⁰ Beveik visuose Irvingo romanuose pagrindiniai veikėjai yra rašytojai: Garpas ir jo motina Dženi (*Pasaulis pagal Garpą*); mažoji Lili (*Naujojo Hempšyro viešbutis* [*The Hotel of New Hampshire*] 1982); daktaras Daruvala (*Sidro namų taisyklės* [*The Cider House Rules*], 1989); Cirko sūnus, [*A Son of Circus*] 1995), Ruf Koul (*Našlė vieneriems metams* [*A Widow for One Year*], 1998).

apysakos fabula analogiška Garpo istorijai (kaip ir ponios Ralf); bet, svarbiausia, todėl, kad tai psichologinės literatūros pavyzdys, kuriuo Garpas, kaip menininkas, norėtų sekti.

Kartais, kalbėdami apie intertekstualius ryšius, matome, kad vieno autoriaus tekstas įvedamas į kitą siekiant suformuoti kitokį literatūrinio teksto recepcijos modelį, priešingą įvestajam. Tokių intertekstų gausu, pavyzdžiui, L. Tolstojaus kūryboje (prisiminkim epizodą apie Natašos Rostovos apsilankymą teatre arba Levino mintis apie Šekspyro *Karalių Lyrą*). Dostojeviskis savo tekstuose tokio modelio nenaudoja: neveltui Bachtinas Dostojevskio polifoniškumą priešino Tolstojaus monologiškumui.

Irvingo strategijon neįeina tai, ką pavadintume savo balso identifikacija *svetimame*, siekiant paneigti ankstesnį. Jo tekstui, greičiau, artimesnis sąveikos su ankstesniu literatūros žodžiu modelis, pasiūlytas paties Dostojevskio dar *Vargšuose žmonėse*, juolab, kad šio rusų rašytojo tekstai ir taip sąlygoja jų nevienareikšmę recepciją. Irvingas, adaptuodamas savo romane *Amžinojo vyro* tekstą, priverčia skaitytoją prisiminti universalų ir kartu paradoksalų Dostojevskio pasaulį, kuriame kiekviena viskas, atrodo, gali būti ir primama, ir atmetama vienu ir tuo pačiu metu.

Pasaulio pagal Garpą santykis su Dostojevskio apysaka pakartoja principą, kurį Dostojeviskis, kaip minėjau, panaudojo savo pirmajame romane *Vargšai žmonės*. Makaras Devuškinas savo gyvenimo istoriją irgi buvo linkęs sutapatinti su aprašytomis A. Puškino ir N. Gogolio apysakose (*Stoties prižiūrėtojas* ir *Apsiaustas*). Jų vertinimas atspindėjo pirmo rusų literatūroje herojaus – mažo žmogaus – gebėjimą reflektuoti, apmąstyti save ir pasaulį ne tik savo gyvenimo, bet ir meno kūrinio kontekste.

Bachtinas rašė: «Каждое лицо входит <...> в его (šiuo atveju, kaip Dostojevskio, taip ir Irvingo. – D. B.) внутреннюю речь не как характер или тип, не как фабульное лицо его жизненного сюжета <...>, а как символ некоторой жизненной установки и идеологической позиции, как символ определенного жизненного решения тех самых идеологических вопросов, которые его мучают»¹¹. Pasak P. Toropo, kito Dostojevskio kūrybos tyrėjo, šiuo atveju galima būtų tvirtinti, jog “книга прилагиняма žmogui”¹². Taigi, pasikliaudama autoritetais, galiu tvirtinti, kad abiejuose tekstuose (*Vargšuose žmonėse* ir *Pasaulyje pagal Garpą*) panaudojamas tas pats teksto-dvynio principas¹³, t. y. šiuose konkrečiuose tekstuose, į kurių siužetus įtraukiami *svetimi* tekstai, markiruojama ir socialinė, ir psichologinė *naujųjų* tekstų veikėjų charakteristika: šiame Irvingo tekste žinios apie Dostojevskio apysakos vietą pasaulio literatūros kontekste byloja apie Garpą išprusimą (prisiminkime, ką, be Puškino ir Gogolio, dar skaitė Devuškinas!), o jo vidinę būseną ir savijautą nusako pats pasirinkto svetimio teksto pavadinimas.

Garpas, kaip ir apysakos *Amžinasis vyras* veikėjas Trusockis, atsiduria toje pačioje raguoto vyro situacijoje, jam ant pečių užkraunama tokia pati šeimininių išbandymų našta. Apie tai pasakojama Dostojevskio apysakoje, kuri ne atsitiktinai laikoma vienu iš geriausių psichologinės literatūros pavyzdžių¹⁴: mat joje analizuojama amžina dialektinė kova tarp dviejų viena be kitos negalinčių išgyventi priešybių – amžinojo vyro ir amžinojo meilužio. Irvingas, įtraukdamas šią iš pirmo žvilgsnio kamerinę ir rusišką istoriją į daugialypį savo romaną, tarsi atiduoda duoklę rusų rašytojo autoritetui ir visai nesiekia įrodyti, kiek daug naujo žmonija sužinojo per tuos juos ski-

¹¹ БАХТИН, išnaša 2, c. 458.

¹² ТОРОП, П. Поэтика чужого слова. In *Достоевский: история и идеология*. Tartu, 1997, c. 149.

¹³ Savo straipsnyje Toropas vartoja terminą «текстовое двойничество».

¹⁴ МОЧУЛЬСКИЙ, К. В. Достоевский. In *Гоголь, Соловьев, Достоевский*. Москва, 1995, c. 412.

riančius šimtą metų. Priešingai, Dostojevskio apysakos įmontavimas į savąją byloja apie XX a. pabaigos menininko poziciją. Irvingas tuo tarsi deklaruoja savąją: nepaisant civilizacijos raidos, progreso, žmonija nė kiek moraliai netobulėja. Antrasis tekstas lyg aidas ideologiniame lygmenyje atkartoja pirmąjį: norėdami susigrąžinti ir arginti prarastą žmogišką orumą, savąjį aš, ir Dostojevskio Trusockis, ir Irvingo Garpas (sąmonigai ar ne, čia jau kitas klausimas) pasirenka tą patį... keršto įrankiu jiems tampa nekaltas vaikelis. Tokia auka net ir modernioje visuomenėje, kokia aprašoma Irvingo romane, tampa neišvengiama. Taigi, Irvingas, konstruodamas romano siužetinę liniją, panaudoja jau klasikiniu tapusį vieną pagrindinių Dostojevskio kūrybos motyvų – vaikelio ašarą (slezinėka rebenka), tą vienintelę, liudijančią pernelyg didelę bilieto į rojų kainą.

Vaikelio mirties motyvas, kuris, pasak M. Džounso (M. Jones), tiesiog "persekiuoja Dostojevskį"¹⁵, Irvingo romane suvaidina tokį patį siužetinį vaidmenį kaip ir Dostojevskio apysakoje: vaikų (*Lizos Amžinajame vyre* ir *Volto Pasaulyje pagal Garpą*) mirties epizodai tampa ideologine ir kompozicine abiejų tekstų ašimi ir kartu liudija apie šių dviejų tekstų fabulų analogijas.

Apysakoje *Amžinasis vyras* Dostojevskis pirmą kartą detalai aprašo vaiko mirtį¹⁶; tam skirtos scenos padalina kūrinį į dvi lygias dalis¹⁷. Melodramatiškų, peraugančių į tragišką, scenų

kūrimas išplaukia iš rašytojo literatūros kūrinio esmės sampratos. Dostojevskis rašė: «Чтобы написать роман, надо запастись прежде всего одним или несколькими сильными впечатлениями, пережитыми сердцем автора действительно. В этом дело поэта. Из этого впечатления развивается тема, план, стройное целое»¹⁸.

Tokie Dostojevskio apmąstymai neatsitiktinai sutampa su tuo metu, kai buvo kuriamas *Amžinasis vyras*. Ši apysaka – pirmasis Dostojevskio kūrinys, parašytas po pirmos dukrelės Sonečkos mirties (1868 pavasaris). Po to jau į visus Dostojevskio tekstus įsiveržia kenčiančio Jobo aimana. Tiesa, kaip rašė K. Močulskis, «Ветхозаветный праведник утешился, когда у него родились новые дети, и забыл об умерших. Иов-Достоевский сделать этого не мог»¹⁹.

Įdomu, kad analogiškos Biblijos teksto parafrazės akivaizdžios daugumoje Irvingo romanų²⁰. Amerikiečių rašytojui neteko atsidurti nepagudžiamo tėvo situacijoje, kurią Dostojevskui, pavyzdžiui, teko išgyventi net du kartus²¹. Tačiau viename savo interviu Irvingas, paklaustas, kodėl taip dažnai eksploatuoja gedinčio tėvo temą, atsakė, jog jis rašo apie kiekvieno tėvo baimes²². Mūsų pasirinktu aspektu šis klausimas yra ypač svarbus, nes Garpo baimės ir nuojautos, vėliau realizuotos praktikoje, dar tarsi sąlygojamos istorijos, aprašytos Dostojevskio *Amžinajame vyre*. Prieš mus įdomi literatūrinų tekstų sąveikos

¹⁵ ДЖОУНС, М. *Достоевский после Бахтина*. Санкт-Петербург, 1998, с. 190.

¹⁶ Iki 1870 m. Dostojevskio kūryboje apie mirusį vaiką užsimenama tik vieną kartą *Nusikaltime ir bausmėje*.

¹⁷ Detaliau apie apysakos kompoziciją galima paskaityti: ПЕТРОВСКИЙ, М. А. Композиция «Вечного мужа». In *Достоевский*. Москва, 1928.

¹⁸ ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Полн. собр. соч. в 30 т.* Ленинград, 1976, т. 16, с. 10.

¹⁹ МОЧУЛЬСКИЙ, И. *išaša* 14, p. 384.

²⁰ Romane *Pasaulis pagal Garpą* žūsta jaunesnysis Garpo sūnus Voltas; *Naujojo Hempšyro viešbutyje* pasakojama apie aviakatastrofą, per kurią žūsta jaunylis Egas; *Našlėje vieneriems metams* tėvų ginčo metu autojykyje mirtinai sužeidžiami dvyniai Tomas ir Timotis; romane *Cirko sūnus* dėl draugo mamos nusižudo mažasis Arifas.

²¹ 1878 m. Dostojevskis palaidojo jauniausiąjį sūnelį Aliošą. Beje, sunku būtų XIX a. rasti Rusijos rašytojų, kuriams neteko išgyventi analogiško skausmo.

²² БОРИСЕНКО, А. Страхи Джона Ирвинга. In *Иностранная литература*, 2000, № 8, с. 278. Pasak Irvingo, kurdamas menininkas „fantaziją tikrina patyrimu, patyrimą fantazija“. Ypač daug dėmesio šiam aspektui rašytojas skyrė romane *Našlė vieneriems metams*.

schema: vienas literatūros tekstas, apibendrinantis asmeninę menininko patirtį, susišaukia su kitu ne tik autorių bendražmogiškų asmeninių išgyveninių dėka; vienas tekstas sąlygoja kito teksto autoriaus emocijų būseną, kuri savarankiškai materializuojama naujame tekste, perkeliama ant pagrindinio romano herojaus pečių.

Fabulų sutapimus, juos apgaubiančią bendrą emocijų atmosferą galima būtų paaiškinti Dostojevskio mintimis apie skausmingas (больные) scenas, kurias išreiškia Versilovas iš *Paauglio*: «...У великих художников в их поэмах бывают иногда такие *больные* сцены, которые всю жизнь потом с болью припоминаются, - например, последний монолог Отелло у Шекспира, Евгений у ног Татьяны, или встреча беглого каторжника с ребенком, с девочкой, в холодную ночь, у колодца, в *Miserables* Виктора Гюго; это раз пронзает сердце, и потом навеки остается рана»²³. Prie šių Dostojevskio paminėtų epizodų drąsiai galima būtų pridėti jo paties pasakojimą apie Lizos Trusockajos ar Iliušos Snegiriovo kančias. Irvingas, kaip tampa aišku susipažinus su visa jo kūryba, atrodo, tam tikrai neprieštarautų...

Taiigi, sugretinus Dostojevskio apysaką ir Irvingo romaną, aiškėja, kad tai ne atsitiktinis tekstų suartėjimas bendro pavadinimo dėka; akivaizdžiais tampa ir siužetinio pasakojimo atitikimai:

- 1) abiejų kūrinių herojai – vyrai atsiduria analogiškoje “raguotojo” situacijoje, nors to gana ilgai nesuvokia; jie abu nuoširdžiai myli savo žmonas, ir apie esamus konkurentus sužino tik nepalankiai susiklosčius aplinkybėms; abiejuose tekstuose pabrėžiamas jaunas amžinųjų meilužių amžius. Vyrai ir meilužiai susikauna psichologinėje dvikovoje, kuri perauga į katastrofą; dvikovos – katastrofos aukomis tampa pa-

tys mylimiausi ir nekalčiausi. Tokiais gali būti tik herojų vaikai: aštuonmetė Liza ir kiek jaunesnis Voltas; ir pokalbio apie skausmą, peržengiančio visas įmanomas vaizduotės ribas, nerasime nei viename, nei kitame tekste; abiejuose atsiranda tik ta pati mintis apie tai, kad po vaikų mirties jų tėvams gyvenimas atrodo kaip epilogas;

- 2) tekstuose nerasime ir jokių autoriaus komentarų, tačiau jų abiejų pozicija moralės klausimais vienoda ir akivaizdi: už tėvų nuodėmės vaikai neturi atsakyti. Tokia aukos kaina negali būti pateisinama;
- 3) visi meilės trikampio dalyviai vienaip ar kitaip susiję su literatūra: Dostojevskio apysakoje meilužis spausdina savo kūrybą žurnaluose, žmona saugo jo publikacijas, o jos vyras gerai skaito balsu; Irvingo romane herojai gerokai pažengę šioje srityje: vyras – garsus rašytojas, žmona – kritikė ir literatūros dėstytoja, meilužis – jos studentas;
- 4) abu tekstai kupini užuominų, dominuoja neišsakymo iki galo atmosfera, vyraujantis leitmotyvas – neišvengiamos katastrofos laukimas; abiejuose tekstuose panaudojamas tas pats retardacijos principas – veiksmo vystymasis prieš kulminaciją sulėtėja tos pačios situacijos – kelių avarijos aprašymo dėka: Dostojevskio apysakoje susiduria kariatos, Irvingo romane – automobiliai; psichologinis konfliktas materializuojamas išoriniu įvykiu.

Rašydamas apie du sąveikaujančius tekstus anglų slavistas Jones pabrėžia, kad antrame tekste būtina turėtų atsirasti ir toks reiškinys kaip transfokalizacija²⁴. Šiuo konkrečiu atveju ji pasireiškia ne tik pasikeitusia pasakotojo pozicija herojaus atžvilgiu (Dostojevskio apsakos centre Velčaninovo – “amžinojo meilužio” – Don Žua-

²³ ДОСТОЕВСКИЙ, išnaša 18, 1976, t. 13, c. 382.

²⁴ ДЖОУНС, išnaša 15, c. 181.

no – istorija, Irvingo romane pasaulis matomas Garpo – “amžinojo vyro” – akimis), bet ir perėjimu nuo psichologinių detalių aprašymo ir atradimų sielovadoje, būdingų Dostojevskio kūrybai, prie implicitinių samprotavimų apie humanistiškas ir krikščioniškosios tradicijos santykį su postmodernistine pasaulėjauta.

Tragiškumas ir komiškas Irvingo tekste neegzistuoja vienas be kito, kaip ir “amžinasis vyras” bei savo amžinojo oponento; Irvingas, priešingai XIX a. rašytojams, nebijo juoktis ir juokinti pačiose tragiškiausiuose epizoduose. Geriausias pavyzdys – Volto mirties scena. Dėl to ir atrodo, kad amerikiečių romanistui, kaip ir daugeliui jo amžininkų, nebūdingas joks didaktiškumas, kategoriškumas, kurie yra akivaizdūs Dostojevskio tekstuose, kai kalbama apie etinius dalykus. Tačiau giluminės sąsajos su konkrečia Dostojevskio apysaka liudija apie tapatumą siekiant atsakymo į esminius egzistencijos klausimus. Postmoderni laisvė Irvingo erdvėje pasibaižia vos tik prasideda pokalbis apie visa gyvenime lemiančius moralinius klausimus. Taigi, nepaisant naujojo laiko, kuriam ir atstovauja Irvingas, reikalavimų, kviečiančių peržiūrėti nusistovėjusius XIX a. vertybinius kanonus, Irvingo tekste nerasime jokios polemikos su Dostojevskio pozicija. Dviejų skirtingų literatūros tekstų dialogas kalba apie tą pačią laiko nepakeistą moralinių vertybių skalę. Todėl, kalbant apie “šaltinio poetikos” problemą, galime drąsiai teigti, kad Ir-

vingas savo romane naudoja leitmotyvinių²⁵ svetimo teksto įvedimo principą. Įdomu tai, kad Dostojevskis irgi kartais naudodavosi analogišku principu, pavyzdžiui, pateikdamas skaitymo apie biblijinį Lozorius prisikėlimą epizodą (*Nusikaltimas ir bausmė*) arba du kartus romane *Broliai Karamazovai* cituodamas fragmentą iš Evangelijos pagal Joną («Истинно, истинно говорю вам: если пшеничное зерно, падшее в землю не умирает, то станется одно; а если умрет, то принесет много плода» [12: 24]). Dostojevskio tekstuose tai – neginčijamos tiesos. Kas galėtų paneigti, kad analogiško principo panaudojimas Irvingo romane nereiškia amerikiečių rašytojui to, ką Dostojevskui reiškia citatos iš Evangelijos? Aišku tik tai, kad svetimas tekstas, įtrauktas į *savąjį* pagal principą *pars pro toto*, šiuo atveju sklandžiai ištirpsta jame be jokių prieštaravimų, priešingai, tik paremdamas, papildydamas *savąjį* neginčijamais patikrintais argumentais.

Galbūt šiuo konkrečiu atveju galima kalbėti ir apie literatūros įtakos problemas, tačiau, vargu, ar pakaktų turimų faktų, siekiant pagrįsti argumentus apie Dostojevskio kūrybos įtaką amerikiečių romanistui. Intertekstualumo aspektas visais atžvilgiais produktyvesnis. Tegul jis ir neturi, pagal J. Kristevą, jokio sąryšio su literatūrine įtaka, tačiau, kaip teigia Jones, nurodo, kaip gali ir turi būti perskaitomi tekstai – kaip atskiros sistemos, negalinčios egzistuoti be kitų tekstų, tiesiog paprasčiausiai išaugančios iš jų²⁶.

²⁵ Apie tokio būdo ypatumus rašo ТОПОП, išnaša 12, c. 143.

²⁶ ДЖОУНС, išnaša 15, c. 43.

Dagnė Beržaitė
Vilnius University

SOME ASPECTS OF A DIALOGUE WITH DOSTOEVSKY

Summary

This article deals with problems of intertextuality concerning two different literary texts created in absolutely different times and countries: the famous Russian writer F. Dostoevsky's story "The Eternal Husband" (1870) and the contemporary American writer Irving's novel "World according to Garp" (1978). M. Bachtin wrote that Dostoevsky's word causes and influences the next and another one; according to J. Kristeva and M. Jones, one text as a system cannot be understood without the knowledge of the previous systems. The article is trying to prove that Dostoevsky's text of "The Eternal Husband" not only evidently influences Irving's novel but also transforms its narrative and ideological structure; also that Irving uses the Russian writer's text as a leitmotiv to his own text.

KEY WORDS: intertext, intext, pre-text, post-modern, leitmotiv, principle, dialogue.

Dagnė Beržaitė
Uniwersytet Wileński

O NIEKTÓRYCH OSOBLIWOŚCIACH JESZCZE JEDNEGO DIALOGU Z DOSTOJEWSKIM

Streszczenie

Artykuł omawia problemy literatury w aspekcie intertekstualności. Za tezę wstępną uznano twierdzenie M. Bachtina, że każde słowo (tekst) F. Dostojewskiego zakłada nawarstwienie następnych słów. Takim „słowem” Dostojewskiego jest tu opowiadanie „Wieczny mąż” z 1870 r., zaś „nowym” słowem jest powieść popularnego w USA i Kanadzie pisarza Johna Irvinga „Świat według Garpa”. Z punktu widzenia „poetyki tekstów źródłowych” takie modelowanie i przekształcanie struktury fabularnej i ideologicznej tekstu „pierwotnego” w tekście „nowym” jest charakterystycznym nawiązaniem do motywu przewodniego.

SŁOWA KLUCZE: intertekst, intekst, pre-tekst, postmodernistyczny, lejtmotyw, zasada, dialog.

Gauta 2005 12 24

Priimta publikuoti 2006 01 11